

Kdaj v pokoj? Informativni izračun upokojitvenih pogojev

Nekateri ljudje stremijo k čim hitrejši upokojitvi, drugi pa želijo kar najdlje ostati aktivni na svojem področju dela. Za to obstajajo različni razlogi, ki lahko izhajajo iz narave dela posameznika ali njegovega načina življenja. Da bi se posameznik lažje odločil oziroma sprejel upokojitveno odločitev, kdaj v pokoj, in si odgovoril na vprašanje o višini odmernega odstotka, lahko naroči informativni izračun upokojitvenih pogojev.

AVTORICA:

Nina Kos, univ. dipl. prav.,
ZVD Zavod za varstvo pri delu d.d.,
Chengdujska 25, Ljubljana

Informativni izračun upokojitvenih pogojev v prvi vrsti predstavlja izračun prvega možnega datuma upokojitve. Glede na to, da tako na datum upokojitve kot tudi na višino odmevnega odstotka od (posameznikove ali najnižje/najvišje) pokojninske osnove lahko vplivajo različni faktorji (doba dodiplomskega in podiplomskega študija, služenja vojaškega roka, otroci ...), pa informativni izračun upokojitvenih pogojev pomeni skupek različnih variant oziroma kombinacij možne upokojitve oziroma obliko pokojninskega načrtovanja. Zakonca oziroma izvenzakonska partnerja lahko naročita informativni izračun upokojitvenih pogojev in s tem pridobita možnost

odločitve, kdo bo uveljavljal otroka oziroma otroke za znižanje starostne meje. Poleg tega se lahko ugotovi, ali je pametno dokupiti obdobje študija, služenja vojaškega roka ... ali je primernejše in tudi cenejše uveljavljati ta obdobja kot dodano dobo.

Možnosti in variant je veliko, odločitev o tem, kdaj se boste upokojili, pa je na koncu povsem vaša. Vsekakor pa je informativni izračun upokojitvenih pogojev uporaben tudi za delodajalca. Gre predvsem za pomoč pri planiranju kadrovske in tudi socialne politike podjetja.

Ob vsem tem pa je treba poudariti, da informativni izračun upokojitvenih pogojev predstavlja le informacije, ki pa jih je treba pred upokojitvijo preveriti na pristojni območni enoti Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, še posebej z vidika podatkov o pokojninski dobi in plači ali zavarovalnih osnovah, vpisanih v matično evidenco.

Pogoji za starostno pokojnino v letu 2009

Najprej si pogledajmo, kakšni so pogoji za starostno pokojnino v letu 2009. Da bi zavarovanec pridobil pravico do starostne pokojnine, morata biti izpolnjena dva pogoja, in sicer: dopolnjena dolo-

Ženske		Moški	
Starost	Pokojninska doba	Starost	Pokojninska doba
56 let in 4 mesece	37 let	58 let	40 let
61 let	Najmanj 20 let	63 let	Najmanj 20 let
63 let	Najmanj 15 let	65 let	Najmanj 15 let

Tabela 1

čena starost zavarovanca in pokojninska doba. Oba pogoja morata biti izpolnjena kumulativno, se pa razlikujeta glede na spol zavarovanca. V Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 109/06 - ZPIZ-1-UPB4, v nadaljevanju: ZPIZ-1) so določene tri možnosti (glej tabelo 1).

ZPIZ-1 določa definicijo pokojninske dobe: to je zavarovalna in posebna doba, glede na katero se ugotavljajo pogoji za pridobitev pravice do pokojnine in glede na katero se določi odstotek za odmero pokojnine.

Zavarovalna doba

Zavarovalna doba je doba, ko je bil zavarovanec vključen v obvezno ali prostovoljno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, ter obdobja, za katera so bili plačani prispevki. Sem sodi čas, prebit v obveznem zavarovanju s polnim delovnim časom. Kot polni delovni čas pa se šteje tudi delo s krajšim delovnim časom od polnega:

- zaradi nege svojega otroka, starega do treh let;
- zaradi nege in varstva težje telesno ali zmerno, težje ali težko duševno prizadete osebe;
- zaradi delne invalidske pokojnine v primeru III. kategorije invalidnosti.

Poleg tega šteje v zavarovalno dobo tudi obdobje v delovnem razmerju s krajšim delovnim časom od polnega, v trajanju, ki ustreza skupnemu številu ur takega dela v posameznem letu, preračunanem na polni delovni čas. Za vaje pa se 12 mesecev učnega razmerja šteje za šest

mesecev zavarovalne dobe.

V zavarovalno dobo pa se šteje tudi čas, ko zavarovanec ni bil v delovnem razmerju. Tu gre predvsem za čas, ko je zavarovanec:

- skrbel za otroka v prvem letu otrokove starosti (če mati ali oče nista bila v tem času zavarovana na drugi podlagi in je bilo otrokovo stalno prebivališče v Republiki Sloveniji);
- s preostalo delovno zmožnostjo sodeloval v poklicni rehabilitaciji;
- zadržan od dela zaradičasne nezmožnosti za delo ali starševskega dopusta po prenehanju delovnega razmerja ali drugega razmerja, na podlagi katerega je bil pokojninsko in invalidsko zavarovan, pod pogojem, da je zavarovanec v tem času prejemal nadomestilo plače;
- oseba (duhovnik, redovnik, redovnica ali oseba v drugi verski skupnosti), ki je poklicno opravljala versko službo na območju Slovenije in ji ni bilo mogoče plačevati prispevkov pred 1. 1. 1983 ter njeno delo ni bilo šteto v pokojninsko dobo na drugi podlagi.

V zavarovalno dobo se šteje tudi podaljšano zavarovanje. To je čas, ko je zavarovanec med trajanjem delovnega razmerja na strokovnem izpopolnjevanju ali specializaciji, neplačanem izrednem dopustu, prestajanju zaporne kazni (ne daljši od 30 dni in pod pogojem, da ni zavarovan kot zapornik), v priporu (če ni vštet v kazen) in ko delodajalec zavarovancu prepove opravljati delo v primeru izredne odpovedi pogodbe o zaposlitvi.

Poudariti je treba, da se v zavarovalno dobo štejejo le tista obdobja, za katera so bili plačani prispevki za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. V primeru, da je bil plačan le del prispevkov, se v pokojninsko dobo šteje le sorazmerni del zavarovalne dobe.

Obstaja pa tudi izjema od tega pravila. Čeprav delodajalec dejansko ni vplačal prispevkov v pokojninsko in invalidsko zavarovanje, jih je pa glede na podatke nosilca obveznega zavarovanja obračunal od zavarovančeve plače, se v pokojninsko dobo štejejo tudi ta obračunana, vendar ne vplačana obdobja. Vse to ne glede na uspeh ukrepov za izterjavo plačila prispevkov. V primeru, da je obstoj zavarovanja ali podatkov, ki se nanašajo na zavarovalno obdobje, mogoče ugotoviti na podlagi evidenc nosilca obveznega zavarovanja, se ne glede na možnost ugotovitve plačila prispevkov za obvezno zavarovanje šteje, da so bili prispevki za obvezno zavarovanje plačani. Enako velja v primeru, če tega ni mogoče dokazati zaradi stečaja ali druge oblike prenehanja delodajalca, pri katerem je bil zavarovanec v delovnem razmerju.

Posebna doba

Posebna doba je oblika pokojninske dobe, ki jo predstavljajo obdo-

bja, ki se v skladu z zakonom štejejo v pokojninsko dobo ne glede na plačilo prispevkov, torej obdobja, prebita izven zavarovanja. V dodano dobo za izpolnitev pogojev pokojninske dobe, ne pa za odmero, sodijo:

- leta zaključenega dodiplomskega in podiplomskega študija;
- dejanski čas služenja vojaškega roka, nadomestne civilne službe, čas osnovnega usposabljanja za rezervni sestav policije;
- čas prijave na zavodu za zaposlovanje kot iskalec zaposlitve ali brezposelna oseba, razen če niso ta obdobja že všteta v pokojninsko dobo.

Čas študija se upošteva v dejanskem trajanju. Vendar se upošteva največ toliko let, kolikor jih je potrebnih za pridobitev diplome po aktu akademije, fakultete, višje ali visoke šole. To pomeni, da se v primeru, da je zavarovanec študij končal predčasno, upošteva dejanska doba - šteje se prvi dan v mesecu, v katerem se študijsko obdobje začne, do zadnjega dne v zadnjem mesecu študijskega obdobja. V primeru, da je v tujini pridobljena diploma nostrificirana ali pa je študij v tujini priznan kot del študija na kateri koli od višjih ali visokih šol ali na univerzi v Sloveniji, se to obdobje ravno tako upošteva pri ugotavljanju pogojev za pridobitev pravice. Kot dodana doba za izpolnitev pogoja pokojninske dobe se upošteva oziroma šteje tudi četrtnina obdobja, v katerem je bil zavarovanec

vanec vključen v obvezno dodatno zavarovanje po ZPIZ. Ta doba se doda k dejanski pokojninski oziroma zavarovalni dobi.

Poudariti je treba, da dodana doba ne vpliva na višino odstotka za odmero starostne pokojnine. Vpliva le na izpolnitev enega od pogojev za pridobitev pravice do starostne pokojnine, in sicer manjkajoče pokojninske dobe.

Kako v letu 2009 do starostne pokojnine tudi pri nižji starosti

Eden od pogojev za pridobitev pravice do starostne pokojnine je tudi starost zavarovanca. V določenih primerih se lahko zavarovanec upokoji tudi pri nižji starosti, kot je predvidena v ZPIZ-1. Primeri znižanja starostne meje so naslednji:

- za vsakega rojenega ali posvojenega otroka s slovenskim državljanstvom, za katerega je zavarovanec skrbel in ga vzgajal vsaj pet let,
- zaradi zaposlitve pred 18. letom starosti,
- zaradi štetja zavarovalne dobe s povečanjem,
- zaradi osebnih okoliščin.

Za vsakega rojenega ali posvojenega otroka se zavarovancu v letu 2009 zniža starostna meja za pet mesecev za enega otroka, za 12 mesecev in 15 dni za dva otroka, za 22 mesecev in 15 dni za tri otroke ter za četrtega in vsakega naslednjega otroka se znižanje poveča za 12 mesecev in 15 dni (to pomeni za štiri otroke 2 leti in 11 mesecev). O tem, kdo bo uveljavljal znižanje starostne meje, se starša sporazumno dogovorita.

Če dogovora ni mogoče doseči, je do znižanja upravičen tisti od staršev, ki je v pretežnem delu uveljavil pravico do starševskega dopusta. V primeru, da nobeden od staršev ni bil na starševskem dopustu ali pa sta starša to pravico uveljavila v enakem delu, je do znižanja upravičena ženska. ZPIZ-¹ določa mejo, do katere se lahko zniža starostna meja iz tega naslova, in sicer se lahko ženski zniža največ do 53. leta starosti, moškemu pa največ do 58. leta starosti. Znižanje starosti zaradi zaposlitve pred 18. letom starosti lahko uveljavljajo postopoma le ženske. Vendar pa lahko to znižanje uveljavljajo le v primeru upokojitve pri starosti 56 let in 4 mesece (v letu 2009) ter pri 37 letih pokojninske dobe. Predpisana starost 56 let in 4 mesece se lahko zniža le do starosti 53 let.

V primeru štetja zavarovalne dobe s povečanjem se lahko zniža starostna meja za pridobitev pravice do starostne pokojnine. Pri tem je pomemben čas, ko je zavarovanec delal na delovnem mestu, na katerem se je štela zavarovalna doba s povečanjem. Za zavarovance, ki so 1. januarja 2001 delali na takih delovnih mestih in so dopolnili 23 let pokojninske dobe

Stopnja povečanja 12/18		Stopnja povečanja 12/17		Stopnja povečanja 12/16		Stopnja povečanja 12/1		Stopnja povečanja 12/14	
Moški	Ženska	Moški	Ženska	Moški	Ženska	Moški	Ženska	Moški	Ženska
49,5	44,5	51	46	53	48	55	50	57,5	52,5

Tabela 2: Znižanje starostne meje zaradi zavarovalne dobe s povečanjem v prehodnem obdobju (402. člen ZPIZ)

(ženske) oziroma 25 let (moški), se starost zniža za toliko mesecev, kot so jih pridobili na račun štetja zavarovalne dobe s povečanjem. Pri zavarovancih s krajšo pokojninsko dobo ali zavarovanci, ki so na takih delovnih mestih delali v preteklosti, pa je določena spodnja meja starosti, do katere se jim lahko zniža starost za pridobitev pravice do pokojnine. Znižanje starosti v teh primerih je odvisno od stopnje povečanja zavarovalne dobe.

Za določene zavarovance pa se zniža starostna meja zaradi osebnih okoliščin. Gre za zavarovance v delovnem razmerju ali na drugem delu s telesno okvaro najmanj 70 %, vojaške invalide od I. do VI. stopnje, civilne invalide vojne od I. do VI. skupine, slepe, gluhe, obolele za distrofijo in sorodnimi mišičnimi ali nevromišičnimi boleznimi in paraplegijo, cerebralno in otroško paralizo, multiplo sklerozo ter ekstrapiramidnimi obolenji. Starost za te zavarovance se zniža za eno leto za vsaka štiri leta, prebita v zavarovanju, za vsako leto, prebita v tem svojstvu v zavarovanju, pa se jim prizna 3 dodatne mesece zavarovanja oziroma eno leto na štiri leta, prebita v zavarovanju.

Dokup pokojninske dobe

Zavarovanec mora izpolniti določeno pokojninsko dobo, da bi se lahko upokojil. Del pokojninske dobe je mogoče tudi dokupiti. ZPIZ predvideva štiri možnosti dokupa pokojninske dobe, in sicer:

- dokup za presežne delavce;
- dokup za ugodnejšo odmero;
- dokup za odmero pokojnine brez znižanja zaradi upokojitve pred dopolnitvijo polne starosti;
- dokup za izpolnitev pogojev in odmero pokojnine.

Dokupljena doba ima vpliv na izpolnitev pogojev za pridobitev pravice do starostne pokojnine kot tudi na višino pokojnine.

Več o dokupu pokojninske dobe v naslednjem članku.

Osnova za odmero starostne pokojnine v letu 2009

Osnova za odmero starostne pokojnine je povprečje mesečnih plač in/oziroma zavarovalnih osnov, od katerih so bili plačani prispevki, iz katerih koli najugodnejših zaporednih osemnajstih let zavarovanja od vključno leta 1970 dalje.

Pri izračunu pokojninske osnove se plače in zavarovalne osnove iz prejšnjih let preračunajo z valorizacijskimi količniki, ki ustrezajo

gibanjem povprečnih plač in pokojnin v koledarskem letu pred uveljavitvijo pravice do starostne pokojnine. Te količnike določi vsako leto minister, pristojen za delo, družino in socialne zadeve. Najnižja pokojninska osnova od 1. januarja 2009 znaša 517,40 EUR in se spreminja ob vsakokratni uskladitvi pokojnin za toliko, kolikor se spremeni višina novih pokojnin.

Najvišja pokojninska osnova od 1. januarja 2009 znaša 2.069,60 EUR in je odvisna od spremembe najnižje pokojninske osnove.

Najvišja in najnižja pokojninska osnova se upoštevata, takrat ko je zavarovančeva dejanska pokojninska osnova bodisi nižja od najnižje ali višja od najvišje možne pokojninske osnove.

Ali v letu 2009 pomeni poznejša upokojitev tudi višjo pokojnino

Naš pokojninski sistem vzpodbuja poznejše upokojevanje. V primeru, da se za poznejšo upokojitev odloči ženska, ki je dopolnila 38 let delovne dobe, preden je dopolnila 61 let starosti, ali moški, ki je dopolnil 40 let delovne dobe, preden je dopolnil 63 let starosti, se pri odmeri starostne pokojnine daljša delovna doba, dopolnjena pred 61. oziroma 63. letom starosti, drugače vrednoti, in sicer namesto 1,5 tako, kot je razvidno v tabeli 3.

Pri tem je treba razlikovati delovno od pokojninske dobe. Delovna doba obsega vso zavarovalno dobo brez dokupljene dobe študija in vojaškega roka ter dodane dobe.

Daljša delovna doba		Vrednost posameznega leta v % Ženska in moški
Ženska	Moški	
39. leto	41. leto	3,0
40. leto	42. leto	2,6
41. leto	43. leto	2,2
42. leto	44. leto	1,8
43. leto	45. leto	1,5

Tabela 3

Višina povečanja starostne pokojnine		Starost v času uveljavitve pravice do pokojnine	
Ženska	Moški	Ženska	Moški
0,3 %	0,3 %	Od 61. do 62. leta	Od 63. do 64. leta
0,2 %	0,2 %	Od 62. do 63. leta	Od 64. do 65. leta
0,1 %	0,1 %	Od 63. do 64. leta	Od 65. do 66. leta

Tabela 4

Poleg tega je treba opozoriti, da se drugačno vrednotenje daljše delovne dobe od 38 oziroma 40 let upošteva le za delovno dobo, dopolnjeno v zavarovanju od 1. januarja 2000 dalje.

Podaljšanje zavarovanja pa vpliva tudi na višino starostne pokojnine. Vsak mesec zavarovanja po dopolnitvi 61. oziroma 63. leta starosti v določenem obdobju vpliva na povečanje starostne pokojnine (glej tabelo 4):

Največje možno povečanje na tej podlagi znaša 7,2 %. Povišanje starostne pokojnine zaradi odložitve upokojitve je trajno.

Delna pokojnina

Možnost delne upokojitve je namenjena predvsem lažjemu prehodu zavarovancev iz aktivnega statusa v status uživalca pokojnine. Sama menim, da je delna upokojitev primerna za tiste zavarovance, ki želijo ostati aktivni na svojem delovnem področju in mogoče svoje znanje prenesti na mlajše generacije, hkrati pa si želijo uživati sadove svojega dela - enostavno biti upokojenec.

Za uveljavljanje te vrste upokojitve morata biti izpolnjena dva pogoja: zavarovanec je že izpolnil pogoje za pridobitev pravice do starostne pokojnine in je v delovnem razmerju največ s polovico polnega delovnega časa. Zavarovanec lahko to pravico uveljavlja tudi po prenehanju delovnega razmerja, če ponovno vstopi v delovno razmerje s skrajšanim delovnim časom. Zavarovanec ne potrebuje soglasje delodajalca za uveljavitev delne upokojitve, vsekakor pa potrebuje delodajalca, s katerim bi rad sklenil pogodbo o zaposlitvi za krajši delovni čas od polnega, če želi ponovno vstopiti v delovno razmerje.

Enako pravico glede uveljavljanja te vrste upokojitve uživa tudi samozaposleni.

Glede na to, da gre za delno pokojnino, je tudi višina pokojnine temu primerna. Znaša namreč polovico starostne pokojnine, do katere bi bil upravičen zavarovanec glede na dopolnjeno pokojninsko dobo in starost na dan uveljavitve te pravice. Njena višina se spreminja enako kot višina drugih pokojnin.

Po prenehanju pravice do delne pokojnine pa ima zavarovanec različne možnosti, in sicer:

- zavarovancu se začne izplačevati že izračunana in usklajena pokojnina v celoti (ne le polovica);
- zavarovancu se odstotno poveča pokojnina glede na dejansko dopolnjeno zavarovalno dobo oziroma starost v času prejema-

nja delne pokojnine;
- zavarovancu se ponovno odmeri pokojnina.

Predstavila sem vam nekaj možnosti in informacij s področja pokojninskega zavarovanja oziroma s področja upokojevanja. Možnosti je kar nekaj, le odločiti se je treba.

Viri in literatura:

- Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 109/06 - ZPIZ-1-UPB4).
- Dr. Aleksej Cvetko, Miran Kalčič, Peter Pogačar: Pregled sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja, april 2009, ponatis, Založniško podjetje De VESTA.
- <http://www.zpiz.si/>

Če ima kdo od bralcev kakšno vprašanje, povezano z omenjeno tematiko, se lahko obrne na gospo Nino Kos:

nina.kos@zvd.si,
telefon: 01/585 51 18,
faks: 01/585 51 01.